

Друштво једнаких у роману *Жена на ивици времена* Марџ Пирси¹

Подстакнута идејама другог таласа феминизма, Марџ Пирси пише *Жену на ивици времена*, у којој на практичан начин покушава да примени теоријске поставке својих претходница и савременица. У њеном делу могу се наћи одједи теорија Симон де Бовоар и Шуламит Фајерстоун, уз помоћ којих ствара Матапоисет, утопију у којој се цело друштво труди да напредује заједно. У овом раду ћемо се бавити анализом начина на који Пирси изврће и обесмишљава неке константне категорије данашњице као што су класа, род и раса да би створила своју утопију. У првом делу ћемо обратити пажњу на Конину садашњост, на њен положај као Мексиканке из нижег слоја друштва у Америци, то јест, као особе на маргини друштва. Анализираћемо и представе мајчинства у таквим околностима. У другом делу ћемо се фокусирати на начине на које Пирси ствара праведније друштво које се огледа кроз родно неутралан језик и родно неутралне људе, друштво у коме нема хијерархије која Кони спутава у њеној реалности. Посебну пажњу обрађујемо и на концепт укидања биолошке породице, што је значајна основа таквог друштва. Укидајући традиционалне категорије садашњости, Пирси нам показује не бољу будућност, већ будућност једнакости која позива читаоца да преиспитује дате вредности и да ствара нове.

Кључне речи: утопија, род, биолошка породица, мајчинство

Роман Марџ Пирси (Marge Piercy) *Жена на ивици времена* написан је средином седамдесетих година и одражава део оптимизма женског покрета тог доба.² Успех покрета значајно је подстакао и преиспитивање родних улога чак и у до тада превасходно „мушком“ жанру као што је научна фантастика. Када су феминисткиње почеле активно да преиспитују различите концепте укорењене у патријархату, као што су односи моћи између мушкарца и жена, њихове теорије постале су значајна полазишта романа научне фантастике које су писале ауторке попут Урсуне К. Легвин (Ursula K. Le Guin), Џудит

Мерил (Judith Merrill), Џоане Рас (Joanna Russ), Марџ Пирси, итд. у другој половини двадесетог века.³

Повезаност научне фантастике и утопија/дистопија је јасна, али такође и сложена.⁴ Двадесети век постаје нарочито плодно тле за преклапање ових прилично флексибилних и инветивних жанрова и њихово све веће мешање. Преклапањем ових жанрова стварају се додатне могућности за указивање на проблеме и неједнакости друштва. Како Атебери тврди, „научна фантастика је облик причања приче који нас позива да преиспитамо стандардне идеје природе и културе“.⁵ Он даље каже како је сврха научне фантастике да изазове „осећај чудноватости“, да „преуреди категорије“. Према Атеберију, писац научне фантастике осећа порив да истражује аспекте друштва, сопства, перцепције, и физичког универзума „које је тешко или немогуће представити конвенционалним реализмом“.⁶

Ипак, Атебери сматра да је, због конзервативних схватања примарно мушке публике, испитивање родних улога у прошлости било минимално и да је до шездесетих година двадесетог века, род заправо био један од елемената стварности које су писци овог жанра највише „преписивали“ у хипотетичке светове научне фантастике.⁷ Како тврди Рид, чак и „очевит“ модерне научне фантастике, Жил Верн (Jules Verne) и Х. Џ. Велс (H. G. Wells), писали су већину својих дела као да су жене „потпуно небитне“, или су, пак, биле ограничене на стереотипне улоге у домаћинству. Док у романима Жила Верна понекад уопште нема жена (*Тајанствено острво*), Велсови романи увек описују авантуру са мушкарцем у центру. На пример, постоје тврдње да је цела култура Елоја у *Времплову* заправо симболична представа жене, „која је довољно беспомоћна да јој треба спасавање, али је опет довољно одрасла да изазове страст мушкарца“.⁸ Наравно, постоји објашњење за овај феномен, тврди Атебери. Наиме, колико год инвентивно било, дело научне фантастике не може испитати цео потенцијал те форме јер се писци не могу концентрисати на сваки аспект замишљеног света одједном. Заправо, „што је чуднији један одређени елемент [тог света], вероватније је да ће други елементи потпасти под познате обрасце“.⁹

У другој половини двадесетог века мења се научна фантастика коју пишу мушкарци. Томе неће допринети само други талас феминизма, већ и помаци на пољу грађанских права. Научна фантастика у том добу почела је да хвата корак са могућим проширеним улогама жена и да обраћа пажњу на проблеме „урођених квалитета“ рода,

расе и друштвене класе, док је раније била махом ограничена само на класу. Ипак, и у многим делима мушких писаца у чијем су средишту биле жене постоје проблеми – жене су опет посвећене мушком успеху, одређене су у односу на мушкарца и њихова карактеризација није ослобођена претпоставке да жене постоје да би унапредиле мушкараце око себе. Касније, тврди Рид, иако је историја мушкараца који „пишу жене“ туробна, ситуација се ипак поправља и писци новије научне фантастике покушавају да „разумеју импликације свог ’мртвог угла’“. ¹⁰

Први примери женског стваралаштва на пољу научне фантастике потичу чак из седамнаестог и деветнаестог века. Маргарет Кавендиш (*Бљештави свет*) и Мери Вулстонкрафт Шели (*Франкеништајн*) ¹¹ своја су дела писале давно пре него што је термин „научна фантастика“ уопште и настао. Још 1666. године Кавендиш описује интерпланетарно путовање једне жене, која преко Северног пола улази у „бљештави свет“ који људи не могу видети због сјаја нашег Сунца. Тај свет је представљен као утопија коју ће жена покушати да репликује након што изврши инвазију на Земљу. ¹² Њено дело једно је од првих која су спојила научну фантастику и утопију. А опет, можемо се вратити чак и раније у прошлост и пронаћи примере утопија које су писале жене. Већ чувено дело Кристине Пизанске (Christine de Pizan), *Књига о граду жена*, описује нови свет у коме живе само жене из прошлости, садашњости и будућности, својеврсно уточиште за „приче, успомене и фантазије које иначе не би могле бити испричане“. ¹³ Шарлот Перкинс Гилман (*Њена земља*) и Мери И. Бредли Лејн (*Мизора*) ¹⁴ крајем деветнаестог века и почетком двадесетог такође описују утопијска друштва сачињена само од жена (мушкарци су нестали, или су у отвореном рату са женама, или су се, пак, сами уништили), друштва која неодољиво подсећају на племе Амазонки. Жене су способне, агилне, раде на унапређивању друштва, а репродукција се врши партеногенезом. У овим утопијама јавља се прикривено схватање да су друштва без мушкараца боља. На пример, у роману Шарлот Перкинс Гилман, свеопшти мир који влада руши један од мушкараца који не може да се помири са чињеницом да се жена са којом се венчао не понаша као „жена“.

Један од најзначајнијих помака у овим жанровима десиће се шездесетих и седамдесетих година двадесетог века. Наиме, под утицајем контракултурног покрета и, такође, другог таласа феминизма, жене које пишу научну фантастику отвориће сасвим

ново поглавље у том жанру. Према Бамер, „нови феминизми“ тог времена имали су заједничку премису – пошто је историјска опресија жена заснована у структурама патријархата, „алтернативна будућност за жене никада се не може саградити унутар тих структура“. Стога, каже она даље, „нови феминизми“ тог доба покушавали су да суштински преуреде не само политичке, економске и идеолошке структуре, него и структуре људског идентитета, веза и језика, па и саме свести.¹⁵ Са „новим феминизмима“ почиње право истраживање још неоткривених потенцијала жанра научне фантастике који је неретко неодвојив од жанра утопије/дистопије. Урсула К. Легвин, Марџ Пирси, Џоана Рас и многе друге ауторке пишу о световима у којима нема унапред задатих категорија. На пример, у тим световима и сама биологија може постати променљива. Пирси омогућава мушкарцима да доје, док Легвин описује људе који могу да мењају пол у зависности од ситуације. Експерименти са идејама сексуалности, рода, класе, проминентни су у њиховим делима и она критикују постојеће друштвено устројство на свеобухватнији начин. Читаоцима се константно упућује позив да преиспитују друштво и, заједно са ауторком, осмишљавају ново, коментаришу, дописују, читавају. Њихова је сврха да померају границе перцепције читаоца о постојећем устројству и да негују жељу за променом.

Жена на ивици времена

Овај роман Марџ Пирси значајан је зато што је успешно успела да представи у једном не само сурову реалност Консуело Кони Рамос, (анти-)јунакињу романа, већ и да, кроз њена путовања у две верзије могуће будућности, успостави дијалог између својих имагинарних и реалних светова. Већи део романа Пирси посвећује супротстављању Конине садашњости са утопијом, местом које је лишено многих идеја и категорија својствених традиционалном друштву. Али у једном тренутку, она читаоцу приказује и трачак друге могуће будућности, дистопије у коју је Кони случајно залутала. Колико год да је Конина садашњост удаљена од утопије, дистопија је заправо представљена као карикатура садашњости. У њој су јасно видљиве штетне праксе садашњице, потекле управо из света у ком јунакиња живи.

Кони је Американка мексичког порекла коју макро њене братанице смешта у психијатријску установу након што му је сломила нос. С обзиром на то да је већ била једном примљена у једну такву установу због повреда које је нанела својој ћерки, одмах је примају, верујући да поново испољава агресивно понашање. Док је затворена, њу редовно посећује Лусијенте, за коју сазнајемо да долази из будућности. Лусијенте живи у Матапоисету, месту које не зна за род, у коме не постоји хијерархија, не постоји опресија и у коме се заједница активно труди да напредује. Уз помоћ телепатске везе, Лусијенте води Кони кроз Матапоисет и показује јој како је организовано њено друштво. Кони се опире неким идејама које види у будућности, али ипак прихвата да је такво друштво у суштини боље од оног у ком она живи. Након експерименталне операције којој је била подвргнута, Кони покушава телепатски поново да се повеже са Лусијенте, али се случајно повезује са женом из алтернативне будућности. Ускоро открива да је та будућност у ствари дистопија, у којој жене потписују уговор за пружање сексуалних услуга, у којој је друштво још више подељено, а околина толико загађена да се не види небо.

У првом делу рада, представићемо Конину стварност и тешкоће са којима се она суочава као Мексиканка у Америци тог доба. Оставши на ободу „америчког сна“, тј. на маргини, Кони, како читаоцу постаје јасно, често нема контролу над својим животом, што и води до потпуног губитка контроле када се нађе у психијатријској установи. Други део рада посвећен је представама будуће утопије и ауторкиним предлозима за решавање неких проблема који проистичу из „непроменљивих“ категорија Кониног света. Ауторка кроз утопију преиспитује концепте родног идентитета и мајчинства, придајући им велики значај унутар тог, не *савршеног* света, већ света који је активан, који стално ради ка бољитку. Такође ћемо се у том делу осврнути на дистопију која, иако кратко представљена, показује да категорије Кониног света ипак, јесу променљиве, макар само по интензитету.

Конина реалност

Кони се одувек налазила на ободу америчког друштва. Њена Америка је Америка потлачене имигранткиње која далеко од тога да живи „амерички сан“.¹⁶ Кони је потлачена

због тога што је жена, и због тога што је мексичког порекла, „чикана“, како саму себе назива, али и због тога што припада сиромашном слоју друштва и прима социјалну помоћ. Кони је представљена као лудакиња, неко на дну друштвене лествице. И у томе лежи највећи проблем за њу, што ће касније покушати да „поправи“ у Матапоисету – тај појам лествице, хијерархије, чињенице да постоји горе и доле и да је једно инхерентно боље од другог. Према јунакињи романа се сви који су изнад ње на тој лествици опходе управо као да је луда, иако читалац никада не може са сигурношћу да зна да ли Кони то јесте.

Управо због врло реалистичног приказа живота једне „чикане“, те и реалистичног приказа атмосфере у психијатријској установи (ауторка сама наводи у предговору како је била подстакнута стварним дешавањима док је писала роман; чак је ишла у психијатријске установе да би могла да искуси услове људи затворених унутра), неки критичари били су склони да умањују вредност Пирсиних приказа утопије, то јест, друштва Матапоисета, сматрајући их халуцинацијама душевно болесног пацијента.¹⁷ Маргарет Атвуд запажа како тврдње појединих критичара о халуцинацијама само подривају целу књигу. „Ако је Кони луда, њена борба да побегне из институције мора се гледати у потпуно другачијем светлу од оног у који га ауторка смешта, а доктори, макро, и равнодушна породица донекле имају оправдање што се према њој понашају немарно.“¹⁸ Истина, са једне стране, тако упрошћен поглед на цео један нови свет који нам је ауторка представила може променити цео став читаоца према делу. Атвуд каже да се роману не сме одузимати право да се назива утопијом, „са свим врлинама и манама“ инхерентним том жанру. Како она сматра, такви романи не раде се заправо о авантурама јунака/јунакиње, већ је прави јунак друштво будућности, које омогућава читаоцу да пореди, вага, замишља и преуређује.¹⁹ Стога, заиста велики део искуства читаоца почива на идеји да је Матапоисет стваран, те би импулс преиспитивања садашњости могао да буде умањен ако се покаже супротно.

Са друге стране, Конино потенцијално лудило може се сматрати и снагом романа, то јест, може представљати модус који ауторка користи да сруши успостављене границе. Како тврди Вагнер-Лолор, жена као Кони, „преступница“, „жена која руши границе“ (*the transgressive woman*) присутна је у многим „делима спекулативне фикције“. „Свака лудакиња руши конвенционалне границе простора и времена, а и сваку пристојност. [...] Можда је сматрају зараженом, чак и криминалном, јер је преступница – али, напослетку, њена вредност лежи баш у томе што ремети. Критична је, самокритична и инвентивна. А

текстови које насељава? Листови пуни скандала.“²⁰ Такви „скандали“ такође могу навести читаоца да почне да преиспитује границе сопственог друштва. Приказујући Кони, жену на маргини друштва у сваком погледу, приказујући њено искуство, сакривено од обичног погледа, Пирси стално наводи читаоца на тај чин, наводи га на активност.

Пирси има необичан дар да прикривеном иронијом нагласи супротна лица „америчког сна“, отеловљена у Кониној ужој породици. Са једне стране стоје Кони и Доли, а са друге, Конин рођени брат, а Долин отац, Луис.

Пирси не штеди читаоца у представљању Конине прилично тешке животне ситуације. Одмах је затичемо како покушава да спасе своју братаницу, Доли, коју јури макро, то јест, њен „дечко“, у покушају да је присили да абортира. Претучена, она налази спас у Конином стану, све док не дође њен дечко/макро и са собом не доведе „доктора“ који треба да изврши абортус. Прве стране су кржаве и насилне, и симболичан су одраз Конине борбе против система у ком не може да победи. Први део романа, који заправо треба да буде најреалистичнији, чини се гротескним у неким деловима. Читалац не може да верује шта се Кони дешава и чини се да је заглављена у кошмару. У намери да одбрани Доли, Кони удара Хералда, њеног макроа, боцом вина и ломи му нос. У том тренутку, поред тога што је Долин мучитељ, Хералдо отеловљује за Кони све мушкарце у животу који су је повређивали.

[...] он је био човек који је подводио њену омиљену братаницу, њену бебу, макро који је тукао Доли и продавао је свињама да се празне у њу. Који је крао од Доли и шамарао њену ћерку Ниту и узимао новац истиснут загађењем Долиног меса да купи чизме од гуштера и кокаин и друге жене. Хералдо је био њен отац, који ју је тукао сваке недеље њеног детињства. Њен други муж, који ју је послао у ургентни док јој је крв лила низ ноге. Он је био Ел Муро, који ју је силовао, а онда претукао јер није хтела да лаже и каже да је уживала у томе.²¹

Овакви пасуси, вешто уметнути у описе њене садашњости, показују какво је Конино искуство. А њена братаница, Доли, у сличној је ситуацији. Као проститутка, и она је маргинализована и искључена из друштва. Зависи од свог дечка, који је приморава да се продаје и који је туче.

С друге стране, Долин отац, Луис, налази се у центру, успешно је остварио своје намере да се „уздигне“ на друштвеној лествици. Приказан је као човек који жуди да се интегрише у америчку слику сна, квази-утопије у ком се беспштедно граби ка врху. Чак и његове жене представљају својеврстан „успон“. Кармел, прва жена, „била је за тешка времена“; Ширли, „за успостављање посла“, а Адел, последња жена, за „зарађивање гомиле новца и трошење“. „Све Луисове жене звучале су исто, климале главом, али свака је била отменија и углачанија од претходне.“²² Он у својој жељи подражава слику главе породице, иако је заправо извитоперени *матер фамилиас* чија улога почиње и завршава се тиме што окупља децу око себе за важне празнике. Луис је „одговорно лице“ и за Кони и он је тај који, напослетку, ставља потпис да се она прими у психијатријску установу, по договору са макроом своје ћерке. „Неко примирје је договорено између два мушкарца над телима њихових жена. Луис, који никада није признавао да је његова најстарија ћерка курва, али се због њега тако осећала сваки пут када би је довео у кућу.“²³ Ипак, све што је Луис остварио, остварио је зато што се успешно интегрисао, што Кони и Доли не могу да постигну. У добу потрошачке културе, Луис је онај који троши, а Кони је потрошна роба. „Живела сам у три града [...] и све их видела са дна.“²⁴ Док одлази у лудницу, Кони сама себе назива „људским ђубретом“. Гурају је у подземље, куда завршавају сви „који су непожељни“. Мотив дна, као и мотив пењања по лествици, типични су појмови капиталистичког друштва којих ће се касније решити Пирси у Матапоисету. Ако нема лествице, нема потребе нико ни да се пење по њој.

Оно што је ауторка представила као веома битно за Кони, а што ће се касније показати такође битним у утопијској средини, јесте концепт мајчинства. Прилично је очигледно у описима Кониног одрастања да је она била изложена традиционалном одрастању у сиромашној породици. Њена мајка је типична *матер долороса* Симон де Бовоар (Simone de Beauvoir), незадовољна жена која преноси горчину на децу. Мазохистички пожртвована, „*матер долороса* од својих патњи ствара оружје којим се садистички служи; њене сцене мирења са судбином стварају у детету осећај кривице, које ће га често тиштити целог живота...“²⁵ Кони покушава да се одупре судбини коју њена мајка сматра неумитном и да напредује, али не успева. Стога понекад она сама жали што не може, као њена мајка, да се помири са судбином. „Добро би јој дошло мало

помирености њене мајке. Кад год би се борила против своје тешке и киселе судбине, као да је била још горе потучена, горе понижена, брже је остајала сама...“²⁶

Реч коју Лусијенте, њена веза са будућношћу, користи да би је описала, „пријемчива“, нервира Кони јер је подсећа на пасивност Мексиканки којима је била изложена у младости, преваходно на пасивност њене мајке. „Кротка Мексиканка Консуело, обучена у црно са обореним погледом, која никада не говори ако јој се не обрате. Њена мајка која клечи поред црне девице.“²⁷ Пре него што ће отићи на факултет, Консуело говори својој мајци како не жели само да „пати и да служи“ и „никада да не живи свој живот“. „Са петнаест година, са седамнаест, вриштала је на своју мајку као да је улогу Мексиканке која никада не седе са породицом, која једе после, као слушкиња, нешто што је њена мајка измислила.“²⁸ И управо ће кривица коју спомиње Де Бовоар тиштати Кони целог живота. Осећаће кривицу због своје мајке, а касније, и због свог детета. У једном наврату чак говори да је одрасла са глађу за мајком, за љубављу коју је њена мајка пружала Луису и најмлађој ћерки, Инес. Касније се пита да ли је већа будала она са петнаест година, пуна планова и жара, и пркоса према мајци, или она са тридесет седам, која је одустала од свих планова.

Конина сећања која укључују њену ћерку Анхелину обично су прожета жаљењем. Не само због тога што јој је социјална служба одузела дете због њеног немара, већ и због свега што није могла да јој обезбеди када је била одговорна за њу. Ауторка узроке тог укоренееног свеприсутног осећаја жаљења везује за однос Конине мајке према њој. А тај однос, приказан као посве нездрав, однос који гуши, произилази из чињенице што је Конина мајка пројектовала „сву неодређеност свог односа према себи“²⁹ на Кони. Касније, управо због тог односа, Кони се осећа као да је „обезмајчена“ (*desmadrada*) и због тога ће вечито касније тражити љубав. Де Бовоар говори о мајчинском бесу који је штетан за само развиће детета, нарочито женског. „Бесна што је родила кћер, мајка је прихвата са овим двосмисленим проклетством: ’Бићеш жена’“, пише она.³⁰ То проклетство има директан пандан у овом делу, јер Конина мајка њу управо благосиља/проклиње речима: „Радићеш оно што жене раде. Платићеш дуг породици за своју крв. Да волиш своју децу колико ја волим своју.“³¹ Међутим, Кони је свесна да „мора прво да воли себе“ да би волела Анхелину, посебно зато што је Анхелина „ћерка коју видиш као отеловљење себе“.³²

Утопија

Утопијско друштво које Кони посећује Пирси је засновала на низу покрета актуелних у време када је књига писана; Матапоисет је оличење идеала феминизма, социјализма и еколошке свести. Кони телепатски путује у ту, како касније откривамо, могућу будућност, у којој су сви грађани цењени и вољени. Ту нема неједнакости, нема богатих и сиромашних, не постоји дискриминација на основу рода или расе. Одлуке се доносе на већу, где се састају становници једног места и кроз разговор доносе одлуке.

Није јасно зашто је Кони изабрана за такав увид у будућност осим што је „хватач“, то јест, „пријемчива“. Такође није јасна сврха њених путовања, јер она, нарочито када је затворена и под утицајем лекова, тешко да може нешто да промени. Кони се испрва опире ономе што види у Матапоисету, почевши од саме Лусијенте, за коју на почетку мисли да је мушко (али помишља у неколико наврата да је превише „женскаст“ и претпоставља да је, стога, хомосексуалац), до друштвеног устројства утопије, које често сматра назадним. Повратак руралном животу на ком је заснован Матапоисет она упоређује са оним чега се сећа о Мексику, са животом који су њени преци оставили за собом. Ипак, такав живот је, Пирси показује, дошао после „Доба похлепе и отпада“ (Америке њеног доба) које је, читалац може само да претпостави, условило овакав живот.³³

Један од најзначајнијих предности Матапоисета јесте што је у његовој основи заиста једнакост. Хијерархија која постоји у патријархалном друштву тамо просто није битна, дискриминација ни по једном основу не постоји. Чак се и језик доста променио, те због недостатка хијерархије Лусијенте често мора да „пита“ неку врсту електронске енциклопедије да би пронашла одговор на Конино питања. Лусијенте не разуме концепт владе, а чак не разуме ни концепт дипломе, јер не разуме такво степеновање. Једна од најзначајнијих промена у језику тог друштва јесте што је постао сасвим родно неутралан. Уместо да користе заменице *он* или *она*, *његов* или *њен*, становници Матапоисета користе *пер* (скраћено од *person*). Иако у почетку заиста звучи чудно, као и други неки експерименти које Пирси врши над речником будућности, то *пер* касније постаје толико уобичајено, да се читалац понекад пита зашто Кони инсистира на „додељивању“ пола. Она је једина која има потребу да зна ког пола је неко да би знала како да говори о њима.

Утопијски романи које пишу жене често експериментишу с језиком, јер он одржава *статус кво*. То потврђује и тврдња Бенџамина Лија Ворфа (Benjamin Lee Whorf) да „језик обликује начин на који мислимо и одређује оно о чему мислимо“.³⁴ Заиста, веза између језика и идеја које су њиме изражене је сложена; Ворф тврди да чак и граматика одређеног језика обликује идеје, те да је она и „програм и водич за индивидуалну менталну активност, за анализу утисака“.³⁵ Иако недоказана, хипотеза језичке релативности, „по којој специфична структура матерњег језика сваког човека бар у неким тачкама утиче на његово виђење света“³⁶ може објаснити зашто је Кони тако тешко да прихвати све чему је изложена и зашто инсистира да користи сопствене изразе за појаве и концепте у будућности. Како Бугарски тврди: „Карактеристични склоп сваког језика у извесној мери усмерава запажања оних који њиме говоре, тако да се неки односи истичу а неки не, док се неке појмовне сфере уобличавају сад на један, сад на други начин.“³⁷ Он даље каже да људи из различитих култура чак „не живе у сасвим истом свету“, управо због језика којим говоре. Није зато чудно што Пирси прво кроз језик покушава да укаже на штетну улогу језика у понављању пракси које „намећу“ род. Пирси чак ни не мора да експериментише превише због саме структуре енглеског језика. Заправо, осим ове промене, она само показује како су се неке речи „изгубиле“ током времена пошто су се губиле појаве које су означавале; она мења, шири значење неких именица, претвара их у глаголе, итд. Ма колико мала нам се чинила та промена са заменицама, она је ипак кључна за „разбијање“ бинарних опозиција које такво друштво више не подржава.

Није само битно што је језик родно неутралан, већ што су у том друштву, 2137. године, људи родно неутрални. Пирси заступа тезу да је андрогинија решење за проблеме које жене имају у патријархалном друштву. Она све време трага за облицима друштвене организације који ће превазићи дихотомије карактеристичне за њено време, а које су дубоко укорењене у роду. Матапоисет можда није савршен свет, али присутан је сталан рад на усавршавању. Кони мисли да Лусијенте личи на мушкарца, све док је не угледа у традиционалној одећи. „Можда је због лаганије одеће, можда је због очекивања – у сваком случају, Лусијенте је сада изгледала као жена.“³⁸ Иако касније неће то толико радити, у почетку Кони све осуђује и мери по категоријама и концептима свог времена. „Лусијентино лице и глас и тело сада су јој се чинили женски, иако уопште не женствени; превише самопоуздани, превише несамосвесни, превише агресивни и сигурни и грациозни

на погрешан [...] начин да буде жена; а опет, жена.“³⁹ Би, кога касније упознаје, личи јој на Клода, њеног мртвог љубавника, с тим што, за разлику од Клода, Би отворено показује осећања и не либи се да плаче. Још једна новина тог доба јесте што и мушкарци и жене иду у рат.

Због тога што не постоји род, у Пирсиној утопији не постоји ни хомофобија. Лусијенте спава и са женама и са мушкарцима, њен љубавник Џекребит такође. То је сасвим различито од Кониног времена, где се хомосексуалност сматра болешћу. На пример, део експеримената који се врше над Скипом, хомосексуалцем који је затворен са Кони у психијатријској установи, служи да „обрне“ његову хомосексуалност. Пирси описује чак и нељудске експерименте које су вршили на њему; стављали су му електроде на пенис, показивали слике голих мушкараца и ударали струјом када би имао ерекцију. У каснијем експерименту, коме је подвргнута и Кони, Скипу уграђују електроде у мозак да би му „исправили понашање“. Експеримент је успешан, али Кони запажа да је „нешто прелепо и брзо изгорело“.⁴⁰ Скип, у својој жељи да изађе из установе, претвара се да је „излечен“ да би касније извршио самоубиство када је добио дозволу да оде кући. „Кретао се другачије: трапаво. Као да је коначно пристао да имитира грубу, трапаву мужевност доктора на неко време [...]“⁴¹ Ипак, једино што су успели да излече јесте његову неодлучност. „Научили су га да дела, научили су га вредности брзе чисте смрти.“⁴² У Конино време, хомосексуалност је болест која се лечи; у Матапоисету, она је нормална.

Један од најважнијих помака у том друштву, можда и прекретница (јер нам ауторка никада јасно не открива историју друштва; никада не открива да ли се десио заправо неки одређени догађај који је довео до оваквог устројства) представља „измештање“ рађања из женског тела. Децу више не рађају мајке. Заправо, не рађа их нико, већ се стварају у „инкубатору“ (*brooder*). Лусијенте објашњава како је дошло до тога да нико не „носи живо“:

То је био део дуге револуције жена. Када смо ломиле све старе хијерархије. На крају је остала и та једна ствар које смо морале да се одрекнемо, једине моћи коју смо икада имале, да заузврат нико не би имао моћ. Изворна производња: моћ да рађамо. Јер све док смо биле оковане биолошки, никада не бисмо биле једнаке. А

мужјаци никада не би били хуманизовани да буду брижни и нежни. Тако да смо сви постали мајке. Свако дете има три.⁴³

Испрва, када види како се стварају та деца, Кони има оштру негативну реакцију. Говори како их мрзи, та „млака чудовишта будућности рођена из боце, рођена без бола, разнобојна као окот псића без стигме расе и пола.“⁴⁴ Присећа се осећаја који је имала са Анхелином док је дојила и пита се: „Како ико може знати шта значи бити мајка ко никада није носио дете девет месеци испод срца, ко никада није родио дете у крви и болу, ко никада није дојио?“⁴⁵ Али овакав приступ рађању, показује нам Пирси, има својих корисних страна. Када су се жене ослободиле „биологије“, деца су у том савршеном свету добила савршено детињство. Особе се пријављују да би постале „мајке“, те стога само особе које желе и могу заправо постају мајке. То је сасвим у складу са мотом тог времена – „Особа не сме да ради оно што особа не може да ради.“ Такође, овом идејом Пирси руши још једну традиционалну идеју – идеју о нуклеарној и биолошкој породици. Деци не требају отац и мајка, већ брижни људи који ће их водити док не буде време да постану независни. Одговорност за дете никада не лежи на само једној особи, што је карактеристично за Конино време, у ком један родитељ, обично жена, има примарну улогу у одгоју детета.⁴⁶

Ова идеја измештања репродуктивних функција из женског тела у циљу постизања једнакости може се довести у везу са аргументом Шуламит Фајерстоун да је природа неправедна и да је нешто што жене и мушкарци треба да избегну. Фајерстоун тврди да мушкарци и жене јесу створени различити, али „не једнако привилеговани“.⁴⁷ Тако да она сматра да циљ феминистичке револуције мора бити не само уклањање мушке привилегије, већ саме разлике полова, то јест, довести до стања у коме гениталне разлике међу људима више нису битне. Уместо да један пол буде „задужен“ за репродукцију, увела би се вештачка репродукција, а деца би се рађала од оба пола једнако.⁴⁸ Још једна њена идеја која се може видети у утопији Матапоисета јесте идеја о скраћеној зависности деце од мајке, и обрнуто, што би, према мишљењу Фајерстоун, требало на крају да доведе до „сламања тираније биолошке породице“.⁴⁹ Деца у Матапоисету врло рано пролазе кроз ритуал одвајања од родитеља и тим чином одрастају и постају независни од родитеља.

Пирси се такође поиграва и биологијом, додуше, нудећи могућност мушкарцима да доје уз инјекције хормона. Када први пут уочи мушкарца са грудима, Конина реакција на ово је нарочито негативна – мука јој је и бесна је.

Како се усуђује било који мушкарац да дели то задовољство. Ове мисле да су победиле, али су мушкарцима препустиле последње уточиште жена. Шта је овде посебно када си жена? Свега су се одрекле, пустиле су мушкарце да им украду последње остатке прастаре моћи, запечаћене у крвљу и млеку.⁵⁰

Али ту долази до изражаја неколико заблуда, како ће касније показати ауторка. Кони и даље верује да је једина вредност жене, једино на шта има да буде поносна, улога мајке. Пирси показује ту колико су дихотомије рода укорене у друштву, када их подражава и Кони, која због њих пати целог живота. Наравно, Лусијенте и остали становници Матапоисета помажу јој да увиди предности таквог приступа одгоју. Кони испрва покушава да дели свет ослобођен бинарних подела као да оне и даље важе, иако су управо те поделе допринеле томе да она о мушкарцима прича на горепоменути начин, као да су на супротним странама на фронту, што рефлектује парадоксе присутне у патријархату. Њено коначно прихватање таквог друштва долази у тренутку када му симболично предаје сопствено дете, да одрасте „чудна, али срећна и снажна“. У потпуном обртању клетве коју је њој њена мајка изрекла, Кони жели да Анхелина уопште не буде сломљена као она, да буде снажна, да буде поносна.

Матапоисет стоји у контрасту са кратким погледом на дистопију коју нам представља ауторка. Сасвим случајно, Кони завршава у алтернативној будућности у којој се сусреће са женом, Глиндином, која је више карикатура женствености, „са малим струком, огромним оштрим грудима које су штрчале као брусхалтери које је сама Кони носила у педесетима“.⁵¹ Она такође има раван стомак, али превелике кукове и задњицу. Кони такође примећује да има малене шаке и ноге и узане чланке. Како сама Глиндина каже, прошла је кроз целу серију операција и поновних операција да би постала оличење нечијих фантазија путености.

У овој могућој будућности, у којој је хијерархија пренаглашена у сваком погледу, и жене су пренаглашене, те се оне цене само због физичког изгледа и сексуалности.

Глиндина је једна од жена под уговором, то јест, пристаје да пружа сексуалне услуге на одређени период времена, а све то време проводи у изолацији, под стражом. Људи у том добу једу неидентификовану храну, пију пилуле да би променили своје расположење, затворени су и, због загађења, не могу ни да виде небо. Небо, наравно, могу да виде само богати, који живе „горе“, на свемирским платформама. Људе који живе још испод, који удишу ваздух који није прерађен, Глиндина зове „ћорцима“ (*duds*). „Болесни су, сви они, само банке органа које ходају, као што Кеш каже, а чак и пола њих имају трулу јетру. Није као да имају неку сврху.“⁵² Овде се показује да у том свету човек са дна лествице, ако нема употребну сврху (било сексуалну, било као банка органа), није ништа. Колико год да је Матапоисет доследан у тежњи ка савршенству, у представљању добрих пракси које треба да мењају лоше, ова верзија будућности, у којој је све уништено, па и сами људи, можда има јачу дидактичку сврху од утопије. Иако је све ужасно, чак и незамисливо, тај кошмар заправо представља карикатуру у чијој основи су принципи који се могу препознати у Америци тога доба, у Америци у којој Кони живи.

Закључак

Сама чињеница да је ауторка уронила у неколико различитих жанрова да би представила критику званичне идеологије говори о разноликости и богатству овог романа. Реализам живота Консуело Рамос потребан је као основа, као полигон за каснију представу света без категорија које су изнова и изнова враћале Кони на дно. Утопија и дистопија које нам ауторка затим представља служе да учврсте идеју да Конино друштво само по себи није „здро“, јер производи праксе које тлаче уместо да негују развој.

У супротности са Америком коју Кони „гледа са дна“, стоји Матапоисет, у који је ауторка уткала напредне мисли свог доба као што су еколошка свест, феминизам, а чак и неки принципи социјализма. Матапоисет је друштво без категорија рода, класе и расе, које, иако га Кони испрва сматра назадним, успева да негује једнакост, успева да гаји ту утопију која је настала управо када су се непроменљиве категорије промениле. Ауторка показује шта се дешава када се човек ослободи тих категорија. То будуће друштво прихвата, чак и слави управо разлике које су Консуело гурале на дно и маргинализовале у

њеном свету. Она је тек прихваћена у Матапоисету, међу људима који никако не налице на оно што је својствено њеном времену. На пример, у Кониној садашњости, ауторка описује проблеме које изазивају традиционалне родне улоге и хијерархијско устројство друштва. Са друге стране нам приказује будуће друштво, које је лишено таквих улога и таквог поретка. У њеној утопији не само што је језик родно неутралан, већ су и људи родно неутрални. Пирси открива како промене погледа на род и родне улоге могу довести до једнакости међу половима, а затим и до свеопште друштвене једнакости. Користећи идеје Шуламит Фајерстоун као полазиште, она чак и измешта рађање из женског тела, дајући му потпуну аутономију. У таквом свету, где није превасходно једна особа задужена за рађање и одгој детета, родитељи постају само особе које то желе, што води до срећнијих и задовољнијих људи и деце, што је и здрава основа за једнакост у друштву.

Контраст између Конине Америке и утопије такође је наглашена представом друге могуће будућности, дистопије која настаје када све те категорије још ојачају и дубље зађу у животе људи. Иако кратка, ова дистопија је доста снажна, и оправдано изазива у читаоцу страх од будућности која је можда вероватнија од утопије ако се ништа не промени.

Кроз мешање жанрова и поигравање са категоријама на које покушава да нас упозори, ауторка је успела да, како би Атвуд то назвала, „заслади дидактичку пилулу“⁵³ на начин на који до тада није био присутан у овом жанру. Као што ова ауторка тврди, овакве приче за циљ имају да нам покажу да „ако се нешто може замислити другачије, може се и урадити другачије“, ⁵⁴ што је, напokon, и порука овог романа. Ако смо кроз Конину реалност и дистопију уочили неповољне категорије и праксе друштва, а кроз утопију видели примере замишљене промене статуса кво, онда можемо да радимо на мењању ових квази-постулата патријархалне идеологије и стремимо ка некој сопственој утопији.

---

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта *Књиженство, теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915*. године (бр. 178029) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² У предговору издања из 2016. године, Пирси наглашава да су седамдесете године двадесетог века биле „време великог политичког жара и оптимизма“ међу онима који су жудели за променом и правичнијим друштвом. „Утопија се рађа из глади за нечим бољим, али се ослања на наду да буде покретач за замишљање такве будућности. Моја жеља да узмем најплодоносније идеје разних покрета за друштвеном променом и да их учиним живописним и конкретним – то је право порекло *Жене на ивици времена*.“ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), vii-xi.

У књизи есеја, ауторка додатно наглашава улогу наде, тврдећи да порив да се стварају феминистичке утопије зависи од „одређене атмосфере оптимизма или осећаја покрета и наде“. Marge Piercy, *My Life, My Body* (Oakland: PM Press, 2015).

³ Robin Anne Reid, *Women in Science Fiction and Fantasy* (Westport: Greenwood Press, 2009), 176-177.

⁴ Вид. Raymond Williams, "Utopia and Science Fiction" in *Science Fiction Studies*, Vol. 5.

<https://www.depauw.edu/sfs/backissues/16/williams16art.htm> преузето: 21.2.2018.

⁵ Сопствени превод, осим ако није назначено другачије.

⁶ Brian Attebery, *Decoding Gender in Science Fiction* (New York: Routledge, 2002), 4-5.

⁷ *Ibid*, 5.

⁸ Robin Anne Reid, *Women in Science Fiction and Fantasy* (Westport: Greenwood Press, 2009), 170-171.

⁹ Brian Attebery, *Decoding Gender in Science Fiction* (New York: Routledge, 2002), 5.

¹⁰ Robin Anne Reid, *Women in Science Fiction and Fantasy* (Westport: Greenwood Press, 2009), 177.

¹¹ Margaret Cavendish (*The Blazing World*); Mary Wollstonecraft Shelley (*Frankenstein*).

¹² Adam Roberts, *The History of Science Fiction* (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 47-48.

¹³ Angelika Bammer, *Partial Visions: Feminism and Utopianism in the 1970s* (New York: Routledge, 1991), 10.

¹⁴ Charlotte Perkins Gilman (*Herland*); Mary E. Bradley Lane (*Mizora*).

¹⁵ Angelika Bammer, *Partial Visions: Feminism and Utopianism in the 1970s* (New York: Routledge, 1991), 10.

¹⁶ Концепт заснован на америчком Уставу, по коме свако има право на „живот, слободу и потрагу за срећом“. Имплицира да свако може успети у том друштву, у ком нема препрека.

¹⁷ Margaret Atwood, *In Other Worlds* (St. Ives: Virago, 2012), 102.

¹⁸ *Ibid*, 102.

¹⁹ *Ibid*, 102-3.

²⁰ Jennifer A. Wagner-Lawlor, *Postmodern Utopias and Feminist Fictions* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 16.

²¹ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 9.

²² Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 285.

²³ *Ibid*, 28.

²⁴ *Ibid*, 44.

²⁵ Симон де Бовоар, *Други пол* (Београд: Београдско издавачко-графички завод, 1982), 352.

²⁶ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 43.

²⁷ *Ibid*, 43.

²⁸ *Ibid*, 46.

²⁹ Симон де Бовоар, *Други пол* (Београд: Београдско издавачко-графички завод, 1982), 355.

³⁰ *Ibid*, 356.

³¹ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 45.

³² *Ibid*, 63.

³³ У предговору романа, Пирси сама каже како је хтела да прикаже „еколошки здраво друштво“ у ком ритуали и институције наглашавају чињеницу да је човек део природе и стога за њу и одговоран. Даље каже да је сврха романа да елиминише односе моћи и да људе поново интегрише у природни свет. Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), ix.

Она такође тврди да је то својствено свим феминистичким визијама будућности. Наиме, често су та друштва замишљена као пасторална јер одсликавају „јединство, међу женама, међу свим живим бићима, свима нама који са планетом чинимо једно биће, Земљу која се котрља“. Пирси често назначавала како поштује „обичан, неопходан рад“. Marge Piercy, *My Life, My Body*, (Oakland: PM Press, 2015), 78-79.

³⁴ John B. Carroll, *Language Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf* (Cambridge: MIT Press, 1956), 212.

³⁵ *Ibid*, 212.

---

³⁶ Ранко Бугарски, *Увод у опиту лингвистику* (Београд: Чигоја, 2003), 37.

³⁷ Ibid, 37.

³⁸ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 104.

³⁹ Ibid, 104.

⁴⁰ Ibid, 295.

⁴¹ Ibid, 295.

⁴² Ibid, 312.

⁴³ Ibid, 110.

⁴⁴ Ibid, 111.

⁴⁵ Ibid, 111.

⁴⁶ „Не могу ни да замислим утопију створену женском руком у којој је жена једина одговорна за потомство. Ниједна [феминистичка] утопија не садржи ону ужасну изолацију о којој многе жене причају, која се дешава после порођаја, када остају саме са незнанцем, новом живом бебом која све захтева ужасно гласно.“ Marge Piercy, *My Life, My Body*, (Oakland: PM Press, 2015), 77.

⁴⁷ Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: William Morrow & Co, 1970), 8.

⁴⁸ Ibid, 11.

⁴⁹ Ibid, 11.

⁵⁰ Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time* (New York: Ballantine Books, 2016), 142.

⁵¹ Ibid, 314.

⁵² Ibid, 318.

⁵³ Margaret Atwood, *In Other Worlds* (St. Ives: Virago, 2012), 102-103.

⁵⁴ Ibid, 103.

Литература:

- Attebery, Brian. *Decoding Gender in Science Fiction*. New York: Routledge, 2002.
- Atwood, Margaret. *In Other Worlds*. St. Ives: Virago, 2012.
- Бугарски, Ранко. *Увод у општу лингвистику*. Београд: Чигоја, 2003.
- Carroll, John B. *Language Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge: MIT Press, 1956.
- Де Бовоар, Симон. *Други пол*. Београд: Београдско издавачко-графички завод, 1982.
- Piercy, Marge. *My Life, My Body*. Oakland: PM Press, 2015.
- Piercy, Marge. *Woman on the Edge of Time*. New York: Ballantine Books, 2016.
- Reid, Robin Anne. *Women in Science Fiction and Fantasy*. Westport: Greenwood Press, 2009.
- Roberts, Adam. *The History of Science Fiction*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Firestone, Shulamith. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: William Morrow & Co, 1970.
- Wagner-Lawlor, Jennifer A. *Postmodern Utopias and Feminist Fictions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Williams, Raymond. "Utopia and Science Fiction", *Science Fiction Studies*. Vol. 5. November 1978.
- <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/16/williams16art.htm>, презето: 21. 2. 2018.

The Society of Equals in the *Woman on the Edge of Time* by Marge Piercy

Encouraged by the ideas of second-wave feminism, Piercy writes *Woman on the Edge of Time*, in which she attempts to apply the theoretical findings of her predecessors and contemporary authors. Her work echoes the theories of Simone de Beauvoir and Shulamith Firestone, which she applies in order to create Mattapoisett, a utopia in which the entire society tries to achieve progress together. In this paper, we will analyze the way Piercy twists certain categories of today – class, gender and race – and renders them meaningless so as to create her utopia. In the first part, we will pay attention to Connie's present, to her position as a Mexican-American woman from the lower class, that is, her position as a person on the margins of society. We will also analyze the representations of motherhood in her circumstances. In the second part, we will focus on the ways Piercy creates a more just society which is reflected in gender-neutral language and gender-neutral people, a society in which there is no hierarchy which fetters Connie in her present. We will also pay special attention to the concept of abolishing the biological family, which is presented as a significant basis of such a society. By abolishing the traditional categories of the present, Piercy demonstrates the possibility of not a better future, but a future of equality that invites the reader to re-examine set values and create new ones.

Keywords: utopia, gender, motherhood, biological family